

ULOGE UNIVERZITETA I UNIVERZITETSKIH NASTAVNIKA U PROMOVISANJU CIVILNOG ZALAGANJA U ZAJEDNICI: DISCIPLINARNE RAZLIKE¹

Biljana Lungulov²
Maja Bosanac³
Jovana Milutinović⁴

Rezime

Tokom poslednjih decenija sve su aktuelnije težnje za povezivanjem univerziteta i društvene zajednice, kao i za civilnim zalaganjem univerzitetskih nastavnika. Namera ovog istraživanja je da se ispita percepcija uloge univerziteta i uloge univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja i obrazovanja za aktivno građanstvo, s obzirom na različitu disciplinarnu kulturu nastavnika i studenata. Uzorak istraživanja obuhvatio je 1048 ispitanika od čega je 466 nastavnika i saradnika i 582 studenta sa Univerziteta u Novom Sadu, a korišćen je Upitnik o civilnoj misiji sveučilišta i obrazovanju za održivi razvoj. Rezultati ukazuju da je uloga univerziteta u promovisanju civilnog zalaganja značajna, ali tek nakon uloge medija. Kada je u pitanju uloga univerzitetskih nastavnika, disciplinarne razlike utvrđene su na uzorku studenata, pri čemu studenti „mekih“ nauka smatraju da je značajnija uloga nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja od studenata „tvrdih“ nauka, koji smatraju da je to više privatna stvar pojedinca. Rezultati potvrđuju disciplinarne razlike u pojedinim aspektima povezanosti uloge univerziteta i uloge nastavnika. Ispitanici „mekih“ nauka u većoj meri smatraju da su ove uloge povezane i da, što je jača uloga univerziteta, tada je značajnija uloga nastavnika. Zaključuje se

¹ Tekst je nastao u okviru projekta *Pedagoške, psihološke i sociološke dimenzije unapređenja kvaliteta visokoškolske nastave: mogućnosti i izazovi* za čije ostvarenje je deo sredstava obezbedio Pokrajinski sekretarijat za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost AP Vojvodine, rešenjem broj: 142-451-3379/2023-02.

² Biljana Lungulov je doktor pedagoških nauka i vanredni profesor na Odseku za pedagogiju na Filozofskom fakultetu, Univerzitet u Novom Sadu. E-adresa: biljana.lungulov@ff.uns.ac.rs

³ Maja Bosanac je doktor pedagoških nauka i naučni saradnik na Filozofskom fakultetu, Univerzitet u Novom Sadu. E-adresa: maja.bosanac@ff.uns.ac.rs

⁴ Jovana Milutinović je doktor pedagoških nauka i redovni profesor na Odseku za pedagogiju na Filozofskom fakultetu, Univerzitet u Novom Sadu. E-adresa: jovanajm@ff.uns.ac.rs

da, pored nastave i istraživanja, civilno zalaganje u zajednici predstavlja značajnu ulogu univerziteta i univerzitetskih nastavnika, kao i da univerzitet nije homogena celina i da profesionalna socijalizacija u disciplinu utiče na interes nastavnika i studenata za raznovrsne aktivnosti zalaganja u zajednici i njihov civilni angažman.

Ključne reči: *Civilno zalaganje, „meke” i „tvrde” nauke, studenti, univerzitet, univerzitetski nastavnici.*

Uvod

Iako su, još od svog nastanka, univerziteti igrali važnu ekonomsku, društvenu i kulturnu ulogu (Laredo, 2007), tokom poslednjih decenija se, uz obrazovanje i naučnu delatnost, sve više očekuje kreiranje brojnih veza univerziteta sa spoljašnjim okruženjem (Ćulum & Ledić, 2011). U tom smislu, aktuelne tendencije ka sve većoj otvorenosti univerziteta prema društvenoj zajednici i ka civilnom zalaganju univerzitetskih nastavnika predstavljaju značajnu dimenziju uloge univerziteta u društvu. Na univerzitet se gleda kao na instituciju koja je odgovorna javnosti, a na univerzitetske nastavnike kao na nosioce pozitivnih promena u zajednici (Ćulum & Ledić, 2011). Iako se u raspravama o civilnoj misiji susreću određene konceptualne i terminološke neujednačenosti, različiti termini kao što su „civilna misija univerziteta” (Checkoway, 2001; Ćulum, 2012; Hicks Peterson, 2015), „društvena odgovornost univerziteta” (Giuffré & Ratto, 2014; Vallaey, 2014; Vasilescu et al., 2010), „služba zajednici” (Antonio et al., 2000; Markus et al., 1993), „akademska javna delatnost” (Doberneck & Schweitzer, 2017), „zalaganje u zajednici” (Newman, 2006; Wade & Demb, 2009), „akademsko zalaganje u zajednici” (Boyer, 2016) u svojoj osnovi uključuju ideju doprinosa univerziteta društvenom razvoju putem promovisanja aktivnog građanstva i civilnog zalaganja. U tom se okviru u literaturi (Ćulum, 2010) ukazuje da ideja civilne misije pretpostavlja napore akademske zajednice da kroz istraživanje, nastavu, stručni rad i delovanje u zajednici unapređuju kvalitet života u zajednici i obrazuju društveno odgovorne građane.

Rasprava o mogućnosti integracije civilne misije u osnovne akademske delatnosti – nastavu i istraživanje – otvara i pitanje uloge i odgovornosti univerzitetskih nastavnika. Macfarlane (2007) razmatra pet interpretacija delovanja u zajednici univerzitetskih nastavnika: 1) administrativne aktivnosti koje se vezuju za administrativne i upravljačke funkcije u smislu koordinacije studijskim programima, osiguravanja kvaliteta, članstva u univer-

zitetkim telima, upravljanja odsecima ili fakultetima; 2) uslužne aktivnosti koje se, kao posledica masifikacije visokog obrazovanja, odnose na pružanje obrazovnih usluga; 3) aktivnosti pružanja podrške kolegama kao akademski angažman koji uključuje mentorisanje radova ili recenziranje naučnih tekstova; 4) civilne dužnosti kao aktivnosti vezane za javno delovanje, za osećaj odgovornosti prema lokalnoj zajednici i društvu (npr. volonterski rad, saradnja u jačanju kapaciteta lokalnih organizacija civilnog društva); 5) integrisano učenje kao integracija aktivnosti zalaganja u nastavne programe i istraživačke projekte, odnosno učenje zalaganjem u zajednici. Drugi autori (Ćulum i Ledić, 2011) ukazuju na to da civilni angažman u smislu promovisanja učenja zalaganjem u zajednici zahteva dugoročnu posvećenost univerzitetskih nastavnika: od njih se očekuje otvorenost za saradnju sa zajednicom, uspostavljanje i rukovođenje partnerskim projektima, osmišljavanje i pripremanje novih nastavnih programa, osmišljavanje terenskog rada, podsticanje i vođenje timskog rada, vođenje dokumentacije, praćenje rada studenata i njihovog napretka, interdisciplinarnost, osiguravanje materijalnih sredstava za sprovođenje aktivnosti.

Kada je reč o preferencijama univerzitetskih nastavnika prema različitim aspektima akademske profesije, značajno je napomenuti da studije i istraživanja ukazuju na postojanje drugačijih epistemičkih kultura u proizvodnji znanja istraživača i naučnika koji pripadaju različitim akademskim disciplinama (Knorr Cetina, 1999), kao i na povezanost kulture i znanja određene akademske discipline – „akademska plemena i teritorije” (Becher & Trowler, 2001). Pored razlika u svakodnevnom odnosu prema istraživanju, publikovanju i nastavi (Neumann, 2001; Neumann et al., 2002), nalazi u literaturi (Abes et al., 2002; Albia & Cheng, 2023; Antonio et al., 2000; Buzinski et al., 2013; Vogelgesang et al., 2010) ukazuju i na povezanost između civilnog angažmana univerzitetskih nastavnika i njihove disciplinarne kulture.

Analizirajući dokumentaciju i rezultate dobijene unutar šireg istraživanja (Campus Compact, 2003), Butin (2006) uočava disciplinarne razlike u stavovima prema civilnoj misiji i zalaganju u zajednici. Ovaj autor konstatuje da su univerzitetski nastavnici iz “mekih” disciplina prijemčiviji za aspekte zalaganja u zajednici, nego što je to slučaj kod nastavnika iz “tvrdih” disciplina. Druga istraživanja (Antonio et al., 2000) potvrđuju vezu između disciplinarne kulture i služenja zajednici: univerzitetski nastavnici iz disciplina socijalnog rada, etničkih studija, ženskih studija, obrazovanja i zdravlja izražavaju viši nivo privrženosti aktivnostima zalaganja u za-

jednici u odnosu na nastavnike iz disciplina lepih umetnosti, jezika, fizike, hemije, astronomije, antropologije i matematičkih/informatičkih nauka.

Slično tome, pojedina istraživanja (Abes et al., 2002; Vogelgesang et al., 2010) sugerišu da profesionalna socijalizacija u disciplinu utiče na interes univerzitetskih nastavnika za raznovrsne aktivnosti zalaganja u zajednici i njihov civilni angažman. Istraživanje Vogelgesanga i saradnika (2010) pokazuje da univerzitetski nastavnici iz disciplina kao što su obrazovanje, poljoprivreda i zdravstvo dosledno prijavljuju veći interes za aktivnosti koje se temelje na potrebama i problemima zajednice, u odnosu na nastavnike iz disciplina kao što su maternji jezik, matematika/statistika i humanističke nauke. Još jedna studija (Abes et al., 2002), koja je istraživala motivaciju univerzitetskih nastavnika za integraciju civilne misije u akademske delatnosti, ukazuje na slične tendencije: univerzitetski nastavnici iz oblasti prirodno-matematičkih nauka izražavaju veću sumnju da model nastave koji podstiče civilno zalaganje studenata doprinosi njihovom akademskom uspehu, nego što je to slučaj s univerzitetskim nastavnicima iz oblasti obrazovanja i humanističkih nauka.

Pojedina istraživanja (Buzinski et al., 2013) ukazuju i da disciplinarni identitet utiče na načine na koji univerzitetski nastavnici percipiraju model učenja zalaganjem u zajednici kao pedagošku inovaciju. U skladu s tendencijama uočenim u ranijim studijama (Abes et al., 2002; Antonio et al., 2000; Vogelgesang et al., 2010), rezultati tog istraživanja pokazuju da univerzitetski nastavnici iz STEM nauka (prirodne nauke, tehnologija, inženjerstvo, matematika) i humanističkih nauka u manjoj meri izražavaju saglasnost da učenje zalaganjem u zajednici korespondira s njihovom akademskom disciplinom, u odnosu na nastavnike iz društvenih i primenjenih nauka. Rezultati istog istraživanja, međutim, ukazuju i na kompleksnost ispitivanog fenomena; iako su univerzitetski nastavnici iz humanističkih nauka u manjoj meri spremni na integraciju zalaganja u zajednici u nastavni i istraživački rad, oni istovremeno u većoj meri zagovaraju civilni angažman, u odnosu na svoje kolege iz STEM i primenjenih nauka.

Važno je ukazati i na to da istraživanja pokazuju da nastavnici iz oblasti prirodnih, tehničkih i biotehničkih nauka, kao i biomedicine i zdravstva u značajno manjoj meri procenjuju važnost kompetencija doprinosa društvu i zajednici, u odnosu na nastavnike iz društvenih i humanističkih nauka, kao i umetničkih oblasti (Turk i Ledić, 2016). Istraživanja pokazuju i da su univerzitetski nastavnici iz „mekih“ nauka više usmereni ka prosvetavanju javnosti i podizanju obrazovnog i kulturnog nivoa, a da su univerzitetski

nastavnici iz „tvrdih“ nauka više fokusirani na procese inovacija, transfera znanja i tehnologija, komercijalizaciju istraživačkih rezultata, kao i na potrebe poslovnog sveta (Adamson-Fiskovica et al., 2009). Slično, univerzitetski nastavnici iz „tvrdih“ nauka u značajno većoj meri iskazuju da javno deluju kroz aktivnosti komercijalizacije istraživanja i preduzetničke aktivnosti, u odnosu na nastavnike iz „mekih“ nauka (Doberneck & Schweitzer, 2017).

Iako se disciplinarni kontekst pozicionira kao determinanta civilnog angažmana, pojedini autori (Buzinski et al., 2013; Ćulum, 2010; O'Meara et al., 2011) pozivaju na dodatna ispitivanja ovog fenomena, posebno s obzirom na to da se u literaturi, kada je reč o aktivnom angažmanu u zajednici, susreću izazovi pojmovno-terminološke prirode: ponekad se u raspravama o različitom sadržaju koriste isti termini, a ponekad se koriste različiti termini u sličnom značenju. Imajući u vidu nalaze koji upućuju na to da su univerzitetski nastavnici najuže povezani sa svojom disciplinom (Albia & Cheng, 2023; Henkel, 2005; Teichler et al., 2013), u ovom radu ispitivane su percepcije nastavnika i studenata o povezanosti između uloge univerziteta i uloge univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja, s obzirom na različite disciplinarnе kulture.

Ciljevi istraživanja

S obzirom na to da razmatranje univerziteta kao specifičnog učesnika u javnom domenu i odgovornosti koje taj položaj donosi pretpostavlja i razmatranje uloge univerzitetskih nastavnika i njihove odgovornosti (Ćulum & Ledić, 2011), namera je bila da se ovim istraživanjem⁵ ispita percepcija uloge univerziteta i uloge univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja i obrazovanja za aktivno građanstvo, s obzirom na različitu disciplinarnu kulturu („meke“ ili „tvrde“ nauke) univerzitetskih nastavnika i studenata. Prvi cilj istraživanja odnosio se na ispitivanje percepcije univerzitetskih nastavnika o povezanosti između uloge univerziteta kao nosioca civilne dimenzije i uloge nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja. Dodatno, namera je bila da se utvrdi da li postoje razlike u percepciji među univerzitetskim nastavnicima s obzirom na naučnu oblast („meke“ ili „tvrde“ nauke). Drugi cilj istraživanja odnosio se na ispitivanje percepcije studenata o povezanosti između uloge

⁵ U istraživanju su korišćeni podaci prikupljeni tokom izrade doktorske disertacije *Perspektive razvoja i institucionalizacije treće misije univerziteta* koja je odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu.

univerziteta kao nosioca civilne dimenzije i uloge nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja. Kao i kod nastavnika, namera je bila da se utvrdi da li postoje razlike u percepciji između studenata „mekih“ i „tvrdih“ nauka.

Metod

Uzorak i procedura istraživanja

Uzorak istraživanja je namerni i obuhvatio je 1048 ispitanika od čega je 466 nastavnika i saradnika i 582 studenta sa Univerziteta u Novom Sadu. Polna struktura ispitanika pokazuje da je u istraživanju učestvovalo 60,6% nastavnica, kao i 53,3% studentkinja. Prosečna starost nastavnika iznosila je 42,54 godine (SD = 11,11) u rasponu između 23 i 69 godina, a studenata 21,94 godine (SD = 2,44) u rasponu od 19 do 39 godina. Socio-demografske karakteristike ispitanika ukazuju da su obuhvaćene sve reprezentativne grupe (nastavnici svih akademskih zvanja, različitih godina starosti i različite dužine radnog iskustva u nastavi, studenti različitog akademskog uspeha, godina i nivoa studija). U Tabeli 1 prikazana je struktura uzorka prema naučnim oblastima (Becher & Trowler, 2001; Biglan, 1973) i fakultetima.

Tabela 1.

Struktura uzorka prema naučnim oblastima i fakultetima

Fakultet	Nastavnici		Studenti	
	N	%	N	%
Akademija umetnosti	12	2,56	5	0,85
Ekonomski fakultet	20	4,29	175	30,06
Pravni fakultet	13	2,79	8	1,37
Filozofski fakultet	104	22,32	78	13,41
Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja	24	5,15	40	6,88
Pedagoški fakultet	35	7,51	/	/
Učiteljski fakultet	22	4,72	/	/
<i>„Meke“ nauke – Ukupno</i>	230	49,34	306	52,57
Prirodno-matematički fakultet	54	11,59	17	2,92
Poljoprivredni fakultet	44	9,44	2	0,34
Tehnološki fakultet	13	2,79	1	0,17
Fakultet tehničkih nauka	48	10,31	254	43,65
Tehnički fakultet	37	7,94	/	/
Građevinski fakultet	8	1,72	1	0,17
Medicinski fakultet	32	6,87	1	0,17
<i>„Tvrde“ nauke – Ukupno</i>	236	50,66	276	47,42

Istraživanje je realizovano kombinacijom klasičnog „papir–olovka” pristupa i upitnika u elektronskoj formi. U oba slučaja ispitanici su obavešteni o cilju istraživanja; dobili su uputstvo za popunjavanje upitnika, kao i informaciju o tome da će rezultati biti korišćeni isključivo u naučnoistraživačke svrhe. Učešće u istraživanju bilo je potpuno anonimno i dobrovoljno.

Instrument

Za potrebe ovog istraživanja korišćen je, uz prethodno dobijenu dozvolu autorki originalnog instrumenta, *Upitnik o civilnoj misiji sveučilišta i obrazovanju za održivi razvoj* (Ćulum i Ledić, 2011). Upitnik je preveden na srpski jezik i delimično modifikovan i prilagođen potrebama ovog istraživanja. Instrument za univerzitetske nastavnike sadrži sedamdeset i dve tvrdnje koje su grupisane u devet subskala. Upitnik za studente modifikovan je tako da sadrži trideset i devet stavki, budući da su izostavljeni delovi koji se odnose na svakodnevni rad u nastavi i istraživanju, kao i delovi koji se tiču motivacije za uvođenje civilne misije u nastavni i istraživački rad. Za svaku od tvrdnji ispituje se vrednost na petostepenoj skali Likertovog tipa od 1 = uopšte se ne slažem, do 5 = u potpunosti se slažem.

Rezultati

Uloga univerziteta i univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja – percepcija nastavnika

U cilju ispitivanja kojim društvenim faktorima nastavnici pridaju najveći značaj u promovisanju civilnog zalaganja, prikazani su rezultati deskriptivne statistike (Tabela 2). Za potrebe utvrđivanja disciplinarnih razlika primenjena je multivarijatna analiza varijanse i model je statistički značajan ($F(5,460) = 3,27, p = 0,007$). Rezultati ukazuju da obe grupe nastavnika smatraju da mediji imaju najznačajniju ulogu u ovoj promociji, dok je na drugom mestu po značaju upravo uloga univerziteta. Statistički značajne razlike u odnosu na naučnu oblast utvrđene su samo u slučaju procene uloge porodičnog vaspitanja ($F(5,460) = 13,09, p < 0,01$), pri čemu nastavnici iz „tvrdih“ nauka pripisuju veći značaj ovom faktoru u promovisanju civilnog zalaganja nego što to čine nastavnici iz „mekih“ nauka.

Tabela 2.*Uloga društvenih faktora u promovisanju civilnog zalaganja*

	Nastavnici				Studenti			
	„Meke“ nauke		„Tvrde“ nauke		„Meke“ nauke		„Tvrde“ nauke	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Porodično vaspitanje	2,52	0,99	2,85	0,98	3,19	1,06	3,15	1,09
Niži nivoi obrazovanja	2,95	1,14	3,14	1,09	3,47	1,14	3,73	1,08
Uloga univerziteta	3,93	0,86	3,78	0,88	3,71	0,89	3,39	0,98
Uloga medija	4,22	0,80	4,23	0,81	3,88	1,05	3,82	1,03
Nije potrebno promovisati	1,75	0,99	1,89	0,94	2,07	1,08	2,01	1,01

Kada je u pitanju ispitivanje percepcije nastavnika o ulozi univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja korišćena je multivarijatna analiza varijanse (Tabela 4). Međutim, dobijen je model koji nije statistički značajan ($F(7,450) = 0,66$, $p = 0,701$), što ukazuje na to da nema razlike u percepciji nastavnika „mekih“ i „tvrđih“ nauka.

Kako bi se ispitala percepcija nastavnika o povezanosti uloge univerziteta i uloge univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja, primenjena je analiza korelacije (Pirsonov koeficijent korelacije). Za testiranje razlika između percepcije nastavnika „mekih“ i „tvrđih“ nauka o povezanosti ovih varijabli, primenjen je Z-test (Tabela 3).

Tabela 3.*Korelacije između uloge univerziteta i uloge nastavnika: razlike u odnosu na naučnu oblast*

Uloga univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja	Nastavnici			Studenti		
	„Meke“ nauke	„Tvrde“ nauke	Z-test	„Meke“ nauke	„Tvrde“ nauke	Z-test
Univerzitetski nastavnici treba da se uključuju u javne rasprave jedino kada se od njih traži stručno mišljenje.	-0,139*	-0,013	-1,36	-0,013	0,014	-0,323

Uloga univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja	Nastavnici			Studenti		
	„Meke“ nauke	„Tvrde“ nauke	Z-test	„Meke“ nauke	„Tvrde“ nauke	Z-test
Civilno zalaganje univerzitetskih nastavnika je njihova privatna stvar i ne treba posebno da se podstiče na univerzitetu.	-0,357**	-0,164*	-2,229*	-0,064	-0,114	0,604
Pored nastave i istraživanja, u kriterijum za izbor u zvanje i zasnivanje radnog odnosa treba više vrednovati i civilno zalaganje i doprinos zajednici.	0,326**	0,321**	0,059	0,305**	0,154*	1,914
Univerzitetski nastavnici su građani kao i svi drugi, pa od njih ne treba očekivati dodatno angažovanje u zajednici.	-0,311**	-0,378**	0,816	-0,164**	-0,034	-1,575
Univerzitetski nastavnici treba da budu model i uzor društveno odgovornih i aktivnih građana.	0,360**	0,358**	0,025	0,345**	0,203**	1,844
Civilno zalaganje studenata je isključivo njihova privatna stvar na koju univerzitetski nastavnici ne bi trebalo da utiču.	-0,388**	-0,207**	-2,138*	-0,294**	-0,085	-2,609**
Univerzitetski nastavnici treba da deluju isključivo u domenu svoje struke i ne treba da opterećuju studente drugim sadržajima i vrednostima.	-0,431**	-0,331**	-1,256	-0,214**	-0,026	-2,293*

Rezultati ukazuju da se kod nastavnika iz „mekih“ nauka ostvaruju korelacije između percepcije o ulozi univerziteta i svake pojedinačne tvrdnje o ulozi univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja. Kada je reč o nastavnicima iz „tvrdih“ nauka, korelacije između ovih varijabli ostvaruju se kod svih tvrdnji osim kod tvrdnje da *nastavnici treba da se uključe u javne rasprave jedino kada se od njih traži stručno mišljenje*. Statistički značajne razlike između nastavnika „mekih“ i „tvrdih“ nauka, kada je u pitanju povezanost između uloge univerziteta i uloge nastavnika, registruju se kod dve tvrdnje koje se odnose na to da je *civilno zalaganje nastavnika i studenata njihova privatna stvar i da ne treba dodatno da se podstiče na univerzitetu*. Percepcija povezanosti ovih varijabli jača je kod nastavnika iz „mekih“ nauka u odnosu na nastavnike „tvrdih“ nauka.

Uloga univerziteta i univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja –percepcija studenata

Kada su u pitanju studenti i njihova percepcija značaja društvenih faktora u promovisanju civilnog zalaganja, prikazani su rezultati deskriptivne statistike (Tabela 2). Radi utvrđivanja disciplinarnih razlika, primenjena je multivarijatna analiza varijanse i model je statistički značajan ($F(5,574) = 5,41, p = 0,00$). Rezultati ukazuju na to da obe grupe studenata smatraju da mediji imaju najznačajniju ulogu u promovisanju civilnog zalaganja. Statistički značajne razlike u odnosu na naučnu oblast utvrđene su u slučaju procene uloge nižih nivoa obrazovanja ($F(5,574) = 8,43, p < 0,01$) i uloge univerziteta ($F(5,574) = 17,34, p < 0,01$). Nakon medija, studenti iz „tvrdih“ nauka u promovisanju civilnog zalaganja veću važnost pridaju nižim nivoima obrazovanja, dok studenti iz „mekih“ nauka procenjuju ulogu univerziteta značajnijom.

U cilju utvrđivanja razlika u percepciji studenata različitih naučnih oblasti o ulozi nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja korišćena je multivarijatna analiza varijanse (Tabela 4) i dobijen je model koji je statistički značajan ($F(7,569) = 5,19, p = 0,00$). Statistički značajna razlika među studentima „mekih“ i „tvrdih“ nauka utvrđena je za pet tvrdnji, a razlike među ovim grupama studenata nisu utvrđene samo kod tvrdnji *da nastavnici treba da se uključe u javne rasprave jedino kada se od njih traži stručno mišljenje i da treba da deluju isključivo u domenu svoje struke i da ne opterećuju studente drugim sadržajima*.

Tabela 4.
Razlike u proceni uloge nastavnika u odnosu na naučnu oblast

Uloga univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja	Studenti		Nastavnici	
	F	p	F	p
Univerzitetski nastavnici treba da se uključuju u javne rasprave jedino kada se od njih traži stručno mišljenje.	0,13	0,72	0,01	0,73
Civilno zalaganje univerzitetskih nastavnika je njihova privatna stvar i ne treba posebno da se podstiče na univerzitetu.	8,12	0,005	0,13	0,72
Pored nastave i istraživanja, u kriterijum za izbor u zvanje i zasnivanje radnog odnosa treba više vrednovati i civilno zalaganje i doprinos zajednici.	11,64	0,001	1,35	0,25
Univerzitetski nastavnici su građani kao i svi drugi, pa od njih ne treba očekivati dodatno angažovanje u zajednici.	5,03	0,025	1,07	0,30
Univerzitetski nastavnici treba da budu model i uzor društveno odgovornih i aktivnih građana.	14,44	0,00	0,01	0,91
Civilno zalaganje studenata je isključivo njihova privatna stvar na koju univerzitetski nastavnici ne bi trebalo da utiču.	16,36	0,00	2,28	0,13
Univerzitetski nastavnici treba da deluju isključivo u domenu svoje struke i ne treba da opterećuju studente drugim sadržajima i vrednostima.	0,01	0,96	1,45	0,23

Prosečne vrednosti i standardne devijacije za studente „mekih“ i „tvrdih“ nauka kada je u pitanju procena važnosti uloge univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja predstavljene su u Tabeli 5.

Tabela 5.*Uloga nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja – percepcija studenata*

Uloga univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja	„Meke“ nauke		„Tvrde“ nauke	
	M	SD	M	SD
Univerzitetski nastavnici treba da se uključuju u javne rasprave jedino kada se od njih traži stručno mišljenje.	2,81	1,25	2,84	1,18
Civilno zalaganje univerzitetskih nastavnika je njihova privatna stvar i ne treba posebno da se podstiče na univerzitetu.	3,01	1,12	3,27	1,04
Pored nastave i istraživanja, u kriterijum za izbor u zvanje i zasnivanje radnog odnosa treba više vrednovati i civilno zalaganje i doprinos zajednici.	3,32	0,99	3,02	1,13
Univerzitetski nastavnici su građani kao i svi drugi pa od njih ne treba očekivati dodatno angažovanje u zajednici.	2,74	1,14	2,95	1,12
Univerzitetski nastavnici treba da budu model i uzor društveno odgovornih i aktivnih građana.	4,26	0,84	3,99	0,87
Civilno zalaganje studenata je isključivo njihova privatna stvar na koju univerzitetski nastavnici ne bi trebalo da utiču.	3,09	1,19	3,48	1,09
Univerzitetski nastavnici treba da deluju isključivo u domenu svoje struke i ne treba da opterećuju studente drugim sadržajima i vrednostima.	2,89	1,30	2,89	1,25

Rezultati pokazuju da studenti iz „mekih“ nauka, u odnosu na studente iz „tvrđih“ nauka, izražavaju veći stepen slaganja s tvrdnjama da *civilno zalaganje nastavnika treba više da se vrednuje prilikom izbora u zvanje* i da *univerzitetski nastavnici treba da budu model i uzor društveno odgovornih i aktivnih građana*. S druge strane, studenti iz „tvrđih“ nauka u odnosu na studente „mekih“ nauka, u većoj meri smatraju da je *civilno zalaganje nastavnika i studenata njihova privatna stvar* i da *od nastavnika ne treba očekivati poseban doprinos zajednici*.

Kako bi se testirala percepcija studenata o povezanosti uloge univerziteta i uloge nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja u zajednici,

primenjena je analiza korelacije (Pirsonov koeficijent korelacije), a radi utvrđivanja razlika između studenata „mekih“ i „tvrdih“ nauka, primenjen je Z-test (Tabela 3). Kod studenata iz „mekih“ nauka ostvaruju se korelacije između percepcija o ulozi univerziteta i pet tvrdnji o ulozi univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja. Korelacije između ovih varijabli nisu uočene kod tvrdnji da *nastavnici treba da se uključuju u javne rasprave jedino kada se od njih traži stručno mišljenje* i da je *civilno zalaganje nastavnika njihova privatna stvar i ne treba posebno da se podstiče na univerzitetu*. Kada je reč o studentima iz „tvrdih“ nauka, korelacije ovih varijabli ostvaruju se samo kod tvrdnji da *prilikom izbora u zvanje treba više vrednovati civilno zalaganje i doprinos zajednici* i da *univerzitetski nastavnici treba da budu model i uzor društveno odgovornih i aktivnih građana*. Statistički značajne razlike između studenata „mekih“ i „tvrdih“ nauka kada je u pitanju percepcija povezanosti uloge univerziteta i uloge nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja, registruju se kod tvrdnji da je *civilno zalaganje studenata isključivo njihova privatna stvar na koju nastavnici ne bi trebalo da utiču* i da *nastavnici treba da deluju isključivo u domenu svoje struke i ne treba da opterećuju studente drugim sadržajima*. Percepcija povezanosti ovih varijabli jača je kod studenata iz „mekih“ nauka u odnosu na studente „tvrdih“ nauka.

Diskusija

Nastanak univerziteta pratila je veća izolovanost zajednice intelektualaca, ali se s vremenom, reformama univerziteta, sve više intenzivirala interakcija s društvenom zajednicom (Lungulov & Kišjuhas, 2022). Danas se naglašava značaj učešća univerzitetskih nastavnika u raznovrsnim aktivnostima zalaganja u zajednici, kao i njihov civilni angažman. Namera ovog istraživanja bila je da se ispita percepcija nastavnika i studenata o povezanosti uloge univerziteta i uloge univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja i obrazovanja za aktivno građanstvo.

Kada je u pitanju značaj različitih društvenih faktora u promovisanju civilnog zalaganja, obe grupe nastavnika smatraju da uloga univerziteta jeste značajna, ali da mediji ipak imaju veći uticaj. Disciplinarne razlike ogledaju se u činjenici da nastavnici iz „tvrdih“ nauka pridaju veći značaj porodičnom vaspitanju u odnosu na nastavnike iz „mekih“ nauka. Pojed-

ini autori naglašavaju da, s obzirom na način na koji funkcionišu, mediji ne bi trebalo da budu ključan faktor za podsticanje kritičkog promišljanja građana o aktuelnim problemima u zajednici i društvu, te bi obrazovanje za demokratsko i aktivno građanstvo trebalo integrisati u sistem formalnog obrazovanja (Ćulum i Ledić, 2011).

Važno je pak naglasiti da, uprkos očekivanjima i rezultatima prethodnih istraživanja koja ukazuju na povezanost između civilnog angažmana nastavnika i njihove disciplinarnе kulture (Abes et al., 2002; Albia & Cheng, 2023; Antonio et al., 2000; Buzinski et al., 2013; Vogelgesang et al., 2010), u ovom istraživanju nisu utvrđene statistički značajne razlike među nastavnicima „tvrdih“ i „mekih“ nauka. Ovakvi podaci navode na zaključak da obe grupe nastavnika iz našeg uzorka jednako procenjuju ulogu univerzitetskih nastavnika u obrazovanju za aktivno građanstvo.

U pogledu povezanosti uloge univerziteta i uloge univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja, postoje određene razlike među nastavnicima „tvrdih“ i „mekih“ nauka, što ukazuje na to da su u ovom aspektu evidentni uticaji profesionalne socijalizacije (Antonio et al., 2000). Nastavnici iz „mekih“ nauka smatraju da je uloga univerziteta značajno povezana sa svim navedenim aspektima uloge nastavnika i da ta dva faktora zajedno deluju u pravcu promovisanja civilnog zalaganja. S druge strane, nastavnici iz „tvrdih“ nauka, smatraju da su te uloge takođe značajno povezane, osim u situaciji kada nastavnici učestvuju u javnim raspravama i daju svoje stručno mišljenje. Pozitivne korelacije utvrđene su kod dve iste tvrdnje što ukazuje da nema razlike među nastavnicima „mekih“ i „tvrdih“ nauka i da obe grupe smatraju da što je značajnija uloga univerziteta, tada bi elementi civilnog zalaganja trebalo više da se vrednuju prilikom izbora u zvanje i da bi nastavnici trebalo više da budu model društveno odgovornih građana. Negativne korelacije utvrđene su između uloge univerziteta i ostalih tvrdnji o ulogama nastavnika. Važno je napomenuti da su te tvrdnje formulisane u negativnom kontekstu, te da dobijena negativna korelacija ukazuje da je pored značajne uloge univerziteta važno i zalaganje nastavnika. Može se zaključiti da, što nastavnici procenjuju da je uloga univerziteta značajnija, tada smatraju da je važnije da se nastavnici uključuju u javne rasprave (nastavnici „mekih“ nauka), da civilno zalaganje nastavnika, ali i studenata, nije isključivo njihova privatna stvar i da bi trebalo da se podstiče na univerzitetu, da od univerzitetskih nastavnika treba očekivati da se dodatno angažuju u zajednici,

kao i da ne treba da deluju samo u domenu svoje struke. Ovakvi rezultati govore u prilog da obe grupe nastavnika smatraju da su uloge univerziteta i nastavnika veoma značajne i međupovezane; što je jača uloga univerziteta, tada je jača i značajnija uloga univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja.

Disciplinarne razlike ogledaju se u činjenici da nastavnici „mekih“ nauka u većoj meri u odnosu na nastavnike „tvrdih“ nauka, smatraju da postoji povezanost uloge univerziteta i uloge nastavnika koje se odnose na to da je civilno zalaganje nastavnika, ali i studenata, njihova privatna stvar i da ne treba posebno da se podstiče na univerzitetu. Odnosno, što je jača uloga univerziteta u promovisanju civilnog zalaganja, tada ono više treba da se podstiče i sve manje bi trebalo da bude isključivo privatna stvar nastavnika i studenata, po mišljenju nastavnika „mekih“ nauka. Time se potvrđuju nalazi da je priroda predmetnog habitusa društvenih i humanističkih nauka, kao i umetničkih oblasti, snažnije vezana za koncept civilne misije od ostalih naučnih oblasti (Ćulum, 2010).

Kada je u pitanju percepcija studenata, zaključuje se da, pored određenih sličnosti, studenti imaju drugačiju percepciju od nastavnika o pojedinim aspektima uloge univerziteta i nastavnika, što se posebno odnosi na studente „tvrdih“ nauka. Obe grupe studenata smatraju da najznačajniju ulogu u promovisanju civilnog zalaganja imaju mediji. Međutim, razlike su vidljive u pogledu uloge univerziteta; studenti „tvrdih“ nauka smatraju da značajniju ulogu imaju niži nivoi obrazovanja, dok studenti „mekih“ nauka značajniju ulogu pridaju upravo univerzitetu. Ovi podaci mogu se opravdati činjenicom da univerzitetska nastava u mekim disciplinama u većoj meri uključuje diskusije, razmenu mišljenja i razvoj kritičkog mišljenja studenata u odnosu na „tvrde“ nauke (Kember & Leung, 2011), te stoga i studenti „mekih“ nauka procenjuju ulogu univerziteta značajnijom.

Kada je u pitanju uloga nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja, kod studenata su utvrđene značajne razlike na većini ispitivanih uloga nastavnika. Studenti „tvrdih“ nauka u većoj meri u odnosu na studente „mekih“ nauka smatraju da je civilno zalaganje nastavnika i studenata njihova privatna stvar i da ne treba da se podstiče na univerzitetima, kao i da od univerzitetskih nastavnika ne treba očekivati poseban doprinos zajednici. Ovakve nalaze moguće je opravdati time što pojedini autori smatraju da su nastavnici u tvrdim naukama više usmereni na istraživanja nego na nastavu (Neumann, 2001). Takođe, nastavnici „tvrdih“ nauka vide svoje oblasti kao

egzaktne i jasne i, shodno tome, smatraju da dobro poučavanje više treba da bude usmereno na to da se informacije i znanje prenose studentima (Päuler-Kuppinger & Jucks, 2017). S druge strane, studenti „mekih“ nauka u većoj meri smatraju da bi civilno zalaganje nastavnika trebalo više da se vrednuje prilikom izbora u zvanje, kao i da nastavnici treba da budu model i uzor društveno odgovornih građana. Može se zaključiti da studenti mekih nauka ipak smatraju da je uloga nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja značajnija od studenata „tvrdih“ nauka, koji smatraju da je to više privatna stvar pojedinca. Razlog tome može biti u činjenici da istraživanja pokazuju da u Srbiji univerzitetski nastavnici koji pripadaju „mekim“ naukama više ukazuju na značaj društvenih promena i imaju pristup koji je više usmeren na studente u odnosu na nastavnike „tvrdih“ nauka (Milutinović et al., 2023).

U pogledu povezanosti uloge univerziteta i univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja utvrđeno je da studenti „tvrdih“ nauka uviđaju manje povezanosti između ovih faktora u odnosu na studente „mekih“ nauka, ali i u odnosu na obe grupe nastavnika. Obe grupe studenata, smatraju da što je jača i značajnija uloga univerziteta, tada prilikom izbora u zvanje treba više vrednovati civilno zalaganje nastavnika, kao i da nastavnici treba da budu model i uzor društveno odgovornih građana. Međutim, to su jedine korelacije koje su utvrđene kod studenata „tvrdih“ nauka. S druge strane, studenti „mekih“ nauka, slično nastavnicima „mekih“ nauka smatraju da su uloge univerziteta i uloge nastavnika značajno povezane u skoro svim ispitivanim aspektima. Negativne korelacije utvrđene su kod preostale tri tvrdnje, koje su formulisane u negativnom kontekstu. Takvi rezultati ukazuju da studenti „mekih“ nauka, pored pomenutih uloga, procenjuju da što je značajnija uloga univerziteta, važno je da se od nastavnika očekuje dodatno angažovanje u zajednici, da ne treba isključivo da deluju u domenu svoje struke, kao i da civilno angažovanje studenata ne bi trebalo da bude isključivo njihova privatna stvar.

Potvrđene su i disciplinarne razlike između studenata kada je u pitanju povezanost uloge univerziteta i uloge nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja. Zaključuje se da studenti „mekih“ nauka u odnosu na studente „tvrdih“ nauka u većoj meri smatraju da što je značajnija uloga univerziteta tada nastavnici ne treba da deluju isključivo u okviru svoje struke, kao i da civilno zalaganje studenata nije isključivo njihova privatna stvar.

Ograničenja i implikacije za buduća istraživanja

Sprovedeno istraživanje ima određena ograničenja koja je potrebno uzeti u obzir pri interpretaciji rezultata. Jedno od ograničenja vezano je za način odabira uzorka; učestvovanje u ispitivanju bilo je dobrovoljno, što je moglo rezultirati time da su veću spremnost za učešće u istraživanju imali univerzitetski nastavnici koji su svakako već zainteresovani za problematiku društvene odgovornosti univerziteta. Sledeće ograničenje odnosi se na mogućnost socijalno poželjnog odgovaranja ispitanika. Budući da je u ranijim istraživanjima utvrđeno da ispitanici zalaganje u zajednici i aktivno građanstvo mogu interpretirati na drugačije načine (Abes, et al., 2002; Doberneck & Schweitzer, 2017; O'Meara et al., 2011), u budućim istraživanjima bilo bi značajno koristiti intervjuje kako bi se dodatno objasnili načini na koji nastavnici iz različitih disciplina percipiraju civilnu misiju univerziteta.

Zaključak

S obzirom na kompleksnu ulogu univerziteta u savremenom društvu, ne iznenađuje što se od akademske zajednice danas očekuje doprinos obrazovanju društveno odgovornih i aktivnih građana i da je važno da se segmenti delovanja u zajednici uključe u nastavne i naučnoistraživačke aktivnosti univerzitetskih nastavnika (Checkoway, 2001; Ćulum i Ledić, 2011). Nalazi ovog istraživanja, ukazali su da je po mišljenju nastavnika i studenata, uloga univerziteta u promovisanju civilnog zalaganja značajna, ali tek nakon uloge medija. Kada je u pitanju uloga univerzitetskih nastavnika, disciplinarne razlike očigledne su na uzorku studenata, pri čemu studenti "mekih" nauka smatraju da je značajnija uloga nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja od studenata „tvrdih“ nauka, koji smatraju da je to više privatna stvar pojedinca. S druge strane, među nastavnicima „mekih“ i „tvrdih“ nauka nema razlika u percepciji uloge nastavnika, što se donekle razlikuje u odnosu na rezultate ranijih istraživanja (Abes et al., 2002; Butin, 2006; Turk i Ledić, 2016).

Ovim istraživanjem ispitivana je i povezanost između uloge univerziteta i uloge univerzitetskih nastavnika u promovisanju civilnog zalaganja, što nije čest slučaj u ranijim istraživanjima ove problematike. Rezultati ukazuju na disciplinarne razlike, posebno među studentima; nastavnici i studenti

„mekih“ nauka u većoj meri u odnosu na nastavnike i studente „tvrdih“ nauka smatraju da su uloge univerziteta i uloge nastavnika povezane. Odnosno, što je jača uloga univerziteta, tada je i značajnija uloga nastavnika, po mišljenju ispitanika „mekih“ nauka, što je u skladu s rezultatima prethodnih istraživanja koji ukazuju da su nastavnici iz „mekih“ disciplina prijemčiviji za aspekte zalaganja u zajednici (Antonio et al., 2000; Butin, 2006).

Dobijeni rezultati upućuju na zaključak da, pored nastave i istraživanja, civilno zalaganje u zajednici predstavlja značajnu ulogu univerziteta i univerzitetskih nastavnika. Zaključuje se i da univerzitet nije homogena celina, već da predstavlja spoj međusobno različitih akademskih „kultura“ (Becher & Trowler, 2001), posebno jer druga istraživanja (Abes et al., 2002; Vogelgesang et al., 2010) ukazuju na to da profesionalna socijalizacija u disciplinu utiče na interes univerzitetskih nastavnika za raznovrsne aktivnosti zalaganja u zajednici i njihov civilni angažman.

Implikacije ovog istraživanja ogledaju se u mogućnosti jačanja civilnog zalaganja u visokoškolskom obrazovanju putem različitih pedagoških strategija koje su osmišljene sa ciljem podsticanja građanskog angažmana, među kojima je najaktuelniji model učenja zalaganjem u zajednici (eng. service-learning) (Andrews, 2007; Checkoway, 2001; Čulum i Ledić, 2010; Guthrie & McCracken, 2010; Zlotkowski, 2007). Ovim modelom moguće je ostvariti balans između postizanja ciljeva delovanja u zajednici i ostvarivanja ishoda učenja (Bosanac et al., 2023). Stoga bi jedan od načina udruživanja civilnog zalaganja i učenja studenata mogao biti u implementaciji učenja zalaganjem u zajednici u način rada nastavnika i studenata, ali i u obrazovnu praksu i politiku univerziteta.

Literatura

- Abes, E. S., Jackson, G., & Jones, S. R. (2002). Factors that motivate and deter faculty use of service-learning. *Michigan Journal of Community Service-Learning*, 9, 5–17.
- Adamsone-Fiskovica, A., Kristapsons, J., Tjunina, E., & Ulnicane-Ozolina, I. (2009). Moving beyond teaching and research: Economic and social tasks of universities in Latvia. *Science and Public Policy*, 36(2), 133–137. <https://doi.org/10.3152/030234209X406836>

- Albia, J., & Cheng, M. (2023). Re-examining and developing the notion of academic citizenship: A critical literature review. *Higher Education Quarterly*, 77(4), 709–721. <https://doi.org/10.1111/hequ.12428>
- Andrews, C. P. (2007). Service learning: Applications and research in business. *Journal of Education for Business*, (83)1, 19–26. <https://doi.org/10.3200/JOEB.83.1.19-26>
- Antonio, A. L., Astin, H. S., & Cress, C. M. (2000). Community service in higher education: A look at the nation's faculty. *The Review of Higher Education*, 23(4), 373–397. <https://doi.org/10.1353/rhe.2000.0015>
- Becher, T., & Trowler, P. R. (2001). *Academic tribes and territories: Intellectual enquiry and the cultures of disciplines*. SRHE and Open University Press.
- Biglan, A. (1973). The characteristics of subject matter in different academic areas. *Journal of Applied Psychology*, 57(3), 195–203. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0034701>
- Bosanac, M., Milutinović, J., & Lungulov, B. (2023). Dimensions of the universities third mission from the university teachers and students perspective. *Revija za socijalnu politiku*, 30(1), 71–88. <https://doi.org/10.3935/rsp.v30i1.1917>
- Boyer, E. L. (2016). The scholarship of engagement. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 20(1), 15–27. <https://doi.org/10.2307/3824459>
- Butin, D. W. (2006) The limits of service-learning in higher education. *The Review of Higher Education*, 29(4), 473–498. <https://doi.org/10.1353/rhe.2006.0025>
- Buzinski, S. G., Dean, P., Donofrio, T. A., Fox, A., Berger, A. T., Heighton, L. P., Selvi, A. H., & Stocker, L. H. (2013). Faculty and administrative partnerships: Disciplinary perspectives in differences in perceptions of civic engagement and service-learning at a large, research-extensive university. *Partnerships: A Journal of Service-Learning and Civic Engagement*, 4(1), 45–75.
- Campus Compact (2003). 2003 service statistics: Highlights of Campus Compact's annual membership survey. *Higher Education*, 160. https://compact.org/sites/default/files/2022-04/2003_statistics_full_report-1_0.pdf

- Checkoway, B. (2001). Renewing the civic mission of the American Research University. *The Journal of Higher Education*, 72(2), 125–147. <https://doi.org/10.2307/2649319>
- Ćulum, B. (2010). *Sveučilišni nastavnici i misija sveučilišta: stavovi, uvjeti i implikacije za integraciju civilne misije sveučilišta* [Neobjavljena doktorska disertacija]. Filozofski fakultet u Rijeci.
- Ćulum, B. (2012). Izazovi treće misije sveučilišta. U J. Ledić (ur.), *Promjene u akademskoj profesiji: odgovor na izazove u društvu?* (str. 23–40). Filozofski fakultet u Rijeci.
- Ćulum, B., & Ledić, J. (2010). Učenje zalaganjem u zajednici – integracija visokoškolske nastave i zajednice u procesu obrazovanja društveno odgovornih i aktivnih građana. *Revija za socijalnu politiku*, 17(1), 71–88. <https://doi.org/10.3935/rsp.v17i1.897>
- Ćulum, B., & Ledić, J. (2011). *Sveučilišni nastavnici i civilna misija sveučilišta*. Filozofski fakultet u Rijeci.
- Doberneck, D. M., & Schweitzer, J. H. (2017). Disciplinary variations in publicly engaged scholarship: An analysis using the Biglan classification of academic disciplines. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*, 21(1), 78–103. <https://openjournals.libs.uga.edu/jheoe/article/view/1318>
- Giuffré, L., & Ratto, S. E. (2014). A new paradigm in higher education: university social responsibility (USR). *Journal of Education & Human Development*, 3(1), 231–238.
- Guthrie, K. L., & McCracken, H. (2010). Teaching and learning social justice through online service-learning courses. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 11(3), 78–94. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v11i3.894>
- Henkel, M. (2005). Academic identity and autonomy in a changing policy environment. *Higher Education*, 49(1/2), 155–176. <https://doi.org/10.1007/s10734-004-2919-1>
- Hicks Peterson, T. (2015). Reviving and revising the civic mission: A radical re-imagining of “civic engagement”. *Metropolitan Universities*, 25(3), 17–30.
- Kember, D., & Leung, D. Y. (2011). Disciplinary differences in student ratings of teaching quality. *Research in Higher Education*, 52(3), 278–299. <https://doi.org/10.1007/s11162-010-9194-z>

- Knorr Cetina, K. (1999). *Epistemic cultures: How the sciences make knowledge*. Harvard University Press.
- Macfarlane, B. (2007). Defining and rewarding academic citizenship: The implications for university promotions policy. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 29(3), 261–273. <https://doi.org/10.1080/13600800701457863>
- Laredo, P. (2007). Revisiting the Third Mission of universities: Toward a renewed categorization of university activities? *Higher Education Policy*, 20(4), 441–456. <https://doi.org/10.1057/palgrave.hep.8300169>
- Lungulov, B., & Kišjuhas, A. (2021). Univerzitet kao zajednica ili univerzitet u zajednici? Od razvoja društvenih nauka ka trećoj misiji univerziteta. *Sociologija*, 63(3), 534–553. <https://doi.org/10.2298/SOC2103534L>
- Markus, G. B., Howard, J. P., & King, D. C. (1993). Integrating community service and classroom instruction enhances learning: Results from an experiment. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 15(4), 410–419. <https://doi.org/10.2307/1164538>
- Milutinović, J., Lungulov, B. & Anđelković, A. (2023). Disciplinary differences and university teachers' perspectives: Possibilities of applying the Teaching Perspectives Inventory. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 13(4), 87–109. <https://doi.org/10.26529/cepsj.1470>
- Neumann, R. (2001). Disciplinary differences and university teaching. *Studies in Higher Education*, 26(2), 135–146. <https://doi.org/10.1080/03075070120052071>
- Neumann, R., Parry, S. & Becher, T. (2002). Teaching and learning in their disciplinary contexts: A conceptual analysis. *Studies in Higher Education*, 27(4), 405–417. <http://dx.doi.org/10.1080/0307507022000011525>
- Newman, P.A. (2006). Towards a science of community engagement. *The Lancet*, 367(9507), 302. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(06\)68067-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(06)68067-7)
- O'Meara, K., Sandmann, L. R., Saltmarsh, J., & Giles, D. E. (2011). Studying the professional lives and work of faculty involved in community engagement. *Innovative Higher Education*, 36(2), 83–96. <https://doi.org/10.1007/s10755-010-9159-3>

- Päuler-Kuppinger, L., & Jucks, R. (2017). Perspectives on teaching: Conceptions of teaching and epistemological beliefs of university academics and students in different domains. *Active Learning in Higher Education*, 18(1), 63–76. <https://doi.org/10.1177/1469787417693507>
- Teichler, U., Arimoto, A., & Cummings, K. W. (2013). *The changing academic profession. Major findings of a comparative survey*. Springer.
- Turk, M., & Ledić, J. (2016). *Kompetencije akademske profesije. Fata volentem ducunt, nolentem trahunt*. Filozofski fakultet u Rijeci.
- Vallaes, F. (2014). University social responsibility: A mature and responsible definition. In C. Escrigas, J. Granados-Sánchez, B. L. Hall, R. Tandon, G. Puig, & M. Forns (Eds.), *Higher education in the world 5: Knowledge, engagement and higher education: Contributing to social change* (pp. 88–96). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.13140/2.1.2121.1523>
- Vasilescu, R., Barna, C., Epure, M., & Baicu, C. (2010). Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 4177–4182. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.660>
- Vogelgesang, L. J., Denson, N., & Jayakumar, U. M. (2010). What determines faculty-engaged scholarship? *Review of Higher Education: Journal of the Association for the Study of Higher Education*, 33(4), 437–472. <https://doi.org/10.1353/rhe.0.0175>
- Wade, A., & Demb, A. (2009). A conceptual model to explore faculty community engagement. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 15(2), 5–16.
- Zlotkowski, E. (2007). The case for service learning. In I. Mac Labhrainn, & L. McIlrath (Eds.), *Higher education and civic engagement: International perspectives* (pp. 37–52). Routledge.

ROLES OF UNIVERSITIES AND UNIVERSITY STAFF IN PROMOTING CIVIC ENGAGEMENT IN A COMMUNITY: DISCIPLINARY DIFFERENCES

Biljana Lungulov
Maja Bosanac
Jovana Milutinović

Abstract

Over the past decades, the aspirations for connecting universities and the social community have become increasingly topical as well as the aspirations for civic engagement of university staff. The purpose of this research is to examine the perception of the role of universities and of the role of university staff in promoting civic engagement and education for active citizenship, concerning different disciplinarian cultures of staff and students. The research sample involves 1,048 respondents, of whom 466 are members of staff and 582 are students from the University of Novi Sad (Serbia), utilising the Questionnaire on Civic Mission of Universities and Education for Sustainable Development. The results imply that the role of universities in promoting civic engagement is significant, but not as much as that of the media. Concerning the role of university staff, disciplinarian differences have been established on the student sample, whereby students of soft sciences regard the role of staff as more significant in promoting civic engagement in comparison with those of hard sciences, who consider it as a more private matter of an individual. The results confirm disciplinarian differences in particular aspects of the relationship between the role of a university and that of a member of staff. The respondents of soft sciences mostly hold an opinion that these roles are connected, and the stronger the role of a university is, the more significant the role of a member of staff is. It has been concluded that, besides teaching and conducting research, civic engagement in a community represents the crucial role of universities and university staff, as well as the fact that a university is not a homogenous entity and that professional socialisation within a discipline influences the interests of members of staff and students in various activities of social engagement and in their civic engagement.

Key words: *civic engagement, soft and hard sciences, students, university, university staff*

РОЛЬ УНИВЕРСИТЕТОВ И УНИВЕРСИТЕТСКИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ В ПРОДВИЖЕНИИ ГРАЖДАНСКОГО УЧАСТИЯ В СООБЩЕСТВЕ: ДИЦИПЛИНАРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ

Биляна Лунгулов
Майя Босанац
Йована Милутинович

Резюме

В течение последних десятилетий стремления к объединению университетов и сообщества, а также к гражданскому участию преподавателей университетов, становятся все более актуальными. Цель этого исследования - изучить восприятие роли университета и роли преподавателей университета в продвижении практик гражданского участия и образования для активного гражданства, учитывая различную дисциплинарную культуру преподавателей и студентов. Выборка опроса включала 1048 респондентов, из которых 466 преподавателей и сотрудников и 582 студента из Университета Нови-Сада, и была использована анкета о гражданской миссии университета и образовании в области устойчивого развития. Результаты показывают, что роль университета в продвижении гражданского участия значительна, но только после роли СМИ. Что касается роли преподавателей университетов, дисциплинарные различия были выявлены в выборке студентов, причем студенты „мягких“ наук более значительной считают роль учителей в продвижении гражданского участия, в отличие от студентов твердых наук, которые считают, что это более личное дело человека. Результаты подтверждают дисциплинарные различия в отдельных аспектах взаимосвязи между ролью университета и ролью учителя. Участники опроса из мягких наук в большей степени считают, что эти роли взаимосвязаны, и что чем сильнее роль университета, тем значительнее роль учителя. Делается вывод о том, что роль университетов и преподавателей университетов, помимо преподавания и исследований, состоит и в гражданском участии в сообществе, а также о том, что университет не является однородным целым и что профессиональная социализация в дисциплине влияет на интерес преподавателей и студентов к разнообразной деятельности по защите интересов в сообществе и их гражданскому участию.

Ключевые слова: гражданское участие, „мягкие“ и „твердые“ науки, студенты, университет, университетские преподаватели.